

Традиції вшанування героїв, які активно зберігають у Кіцмані та інших містах України, відіграють важливу роль у формуванні національної свідомості. Вони не лише зберігають пам'ять про минуле, але й виховують у громадян почуття відповідальності за майбутнє своєї країни. Завдяки таким традиціям молодь усвідомлює, що боротьба за незалежність і свободу є складовою національної ідентичності. Ці цінності сприяють формуванню єдності суспільства та зміцненню духовної основи державності. Популяризація і збереження таких традицій – це завдання, яке має об'єднати всю країну. Саме пам'ять про героїв та патріотизм є основою, на якій будується сильна, незалежна та єдина Україна.

Торкот Анастасія Михайлівна
*здобувач вищої освіти I року навчання
 другого (магістерського) рівня,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Лановик Зоряна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ЛІТЕРАТУРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ (НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ГРИГОРІЯ КВІТКИ- ОСНОВ'ЯНЕНКА У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ)

Сучасні процеси в Україні, які охоплюють сфери політики, економіки та соціального життя, висувають на перший план необхідність патріотичного виховання молодого покоління. У нинішніх реаліях актуальними стають креативні підходи й інноваційні шляхи розвитку патріотичних рис особистості. Важливо при цьому враховувати значення регіональної культури як носія

художньої спадщини, глибоких прагнень і традицій етносу. Вона є потужним джерелом і надійною основою для виховання дітей та молоді. Завдяки унікальному впливу регіональна культура сприяє формуванню національного світогляду, духовності, моральності та утвердженню любові до рідної землі.

Актуальність теми. Література завжди була потужним інструментом формування національної свідомості та патріотичного виховання. Особливо це актуально в умовах сучасної України, коли виховання у молоді почуття національної ідентичності є необхідним для збереження державності, культури та традицій. Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка займає важливе місце в українській літературі, адже вона демонструє високі моральні ідеали, любов до батьківщини та критику суспільних недоліків.

Письменник був одним із перших, хто розвивав українську прозу, акцентуючи увагу на простих людях, їхніх чеснотах і боротьбі за духовні цінності. У нинішньому контексті його твори можна розглядати як культурний код нації, що підтримує моральний стрижень суспільства в умовах криз.

Олесь Гончар писав про нього: «Внесок Г. Ф. Квітки-Основ'яненка в літературний процес вагомий і різнобічний. Видатний прозаїк і драматург широко відкрив двері у велику літературу. Ним були закладені основи нової української прози, введені жанри повісті, оповідання, соціально-побутові комедії. Письменник розробив і утвердив в українській літературі принципи просвітительського реалізму, який у 30-х роках XIX ст. став на Україні провідним творчим методом і літературним напрямом» [4].

Сергій Єфремов назвав його «батьком української прози», Тарас Шевченко звертався до письменника «батьку ти мій, друже».

Роль літературних творів у патріотичному вихованні. Твори Григорія Квітки-Основ'яненка, такі як «Маруся», «Сердешна Оксана» та «Конотопська відьма», є зразком зображення українського села, традицій, моралі та духовних цінностей. Знайомство учнів із цими творами сприяє: формуванню почуття любові до рідної землі, усвідомленню важливості збереження національних

традицій, розвитку емпатії та моральних чеснот через переживання героїв, вихованню патріотизму на прикладі персонажів, що цінують свою культуру.

У сучасному освітньому процесі патріотичне виховання стає центральною складовою навчання. На прикладі літературних творів учні вчать осмислювати цінності української нації, розуміти її унікальність і важливість для світової культури.

Особливості викладання літератури в умовах війни. Війна змінила акценти у викладанні літератури. Уроки української літератури стали не лише навчальним, а й виховним майданчиком для формування національної стійкості. Уроки, присвячені творчості Григорія Квітки-Основ'яненка, допомагають учням: переосмислювати роль моральних цінностей у житті суспільства; знаходити духовну опору в історичному досвіді та літературних образах; аналізувати зображення боротьби за гідність і людяність; обговорювати актуальні проблеми сучасності через призму класичної літератури.

Наприклад, у повісті «Маруся» тема жертвовної любові резонує із сучасними реаліями, де героїзм і відданість відіграють ключову роль у житті українців. «Конотопська відьма» дозволяє глибше зрозуміти проблему забобонів і маніпуляцій, що особливо актуально у світі інформаційних війн.

Аналіз шкільних програм: сучасні і минулі аспекти. Вивчення творчості Григорія Квітки-Основ'яненка завжди було важливим компонентом шкільних програм, проте акценти змінювалися залежно від історичного контексту. У радянські часи твори письменника вивчалися в контексті соціальних конфліктів і критики забобонів. У сучасній програмі Т. Яценко та М. Фасолі акцент зроблено на патріотичному та етичному вихованні, а також на формуванні критичного мислення учнів.

У сучасних шкільних програмах:

- «Маруся» вивчається у 9-му класі. Ця повість є прикладом жертвовної любові та глибокої віри, що формує у молоді цінності сімейного та духовного

життя. Учні обговорюють тему морального вибору та вірності, що резонує із сьогоденною реальністю.

- «Сердешна Оксана» розглядається як взірець соціальної критики та розкриття теми людської гідності. Аналізуючи цей твір, учні осмислюють цінність боротьби за свої права й протидію несправедливості.

- «Конотопська відьма» вивчається у 10-му класі, демонструючи гумористичне висміювання забобонів і моральну деградацію. Водночас у центрі уваги залишається тема духовної чистоти та суспільної відповідальності.

Порівнюючи програми, можна зазначити, що сьогодні більше уваги приділяється практичним навичкам аналізу творів та їх інтеграції в сучасний соціокультурний контекст. Це передбачає: використання інтерактивних методів (дискусії, проєктні роботи), застосування медіаресурсів для глибшого розуміння історичного контексту, формування міжпредметних зв'язків (історія, етика, громадянська освіта), а також створення ситуацій морального вибору на основі сюжетів творів.

Чого повчають твори Григорія Квітки-Основ'яненка? Твори письменника допомагають учням зрозуміти: важливість збереження духовних і моральних цінностей, значення патріотизму в умовах суспільних викликів, шкідливість забобонів і необхідність критичного мислення, необхідність соціальної відповідальності й підтримки ближнього.

«Маруся» навчає жертовності, вірності та важливості духовної віри. «Сердешна Оксана» відкриває тему соціальної справедливості та людської гідності. «Конотопська відьма» спонукає до осмислення гумору як засобу критики суспільних вад і застереження проти деградації.

Творчість Григорія Квітки-Основ'яненка залишається актуальною для формування національної свідомості молоді. Її вивчення в середній школі сприяє патріотичному вихованню, розвитку моральних чеснот та осмисленню національної ідентичності. У сучасних умовах важливо інтегрувати традиційні літературні твори у новітні методики викладання, щоб зробити їх доступними й

цікавими для учнів. Таке викладання допомагає виховувати покоління, яке цінує свою культуру, традиції та готове захищати національні інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій М. Література як засіб формування національної свідомості та характеру особистості крізь призму творчості Богдана Лепкого. Івано-Франківськ. 2021. С. 46 – 49.
2. Багрій М. Педагогічна ідеї і просвітницька діяльність українських письменників Західної України (кінець XVIII 30-ті роки XX сторіччя): монографія проф. Г.Білавич. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. С. 650.
3. Григорій Квітка-Основ'яненко (1778 – 1843). Аналіз творчості, критика, Українська література XIX століття. URL: [Григорій Квітка-Основ'яненко. Аналіз творчості, критика, творча спадщина, Українська література XIX століття \(конспекти лекцій\)](#) (дата звернення: 13.01.2025).
4. До ювілею Г. Ф. Квітки-Основ'яненка – світлого генія українського слова. URL: [До ювілею Г. Ф. Квітки-Основ'яненка – світлого генія українського слова — КДПУ](#) (дата звернення: 13.01.2025).
5. Ісаєва О. Особливості вивчення літератури в школі під час і після війни. Київ. 2022. С. 124 – 127.
6. Марфинець М. Науковий вісник Ужгородського університету. *Патріотичне виховання школярів на матеріалі літературного краєзнавства*. Свалява. 2016. С. 176 – 178.
7. Мовчан В. Програма. *Українська література 10-11 класи. Рівень стандарту*. 2016. С. 40.
8. Яценко Т. Модельна навчальна програма. «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. 2024. С. 103.